

Bilag 3 til indstilling om Udvalgshøring af Forslag til Københavns Agenda- 21 plan, 2008-2011. Økonomioversigt

Agenda 21- planen er i lighed med kommuneplanen en rammeplan, som indeholder en række mål og indsatser.

Planen indeholder mål og indsatser der er ufinansierede, samt mål og indsatser som klares inden for Teknik- og Miljøudvalgets egen ramme. De resterende indsatser (mål og aktiviteter), der er foreslået i planen, er eller forventes finansieret indenfor de enkeltes forvaltningers ramme.

Forslag til Agenda 21 – plan 2008-2011 indeholder ufinansierede indsatser på i alt 174, 9 mio. kr. Af disse udgør 70,4 mio. kr. ufinansierede indsatser vedrørende økologi og tiltag på vandområderne, som stammer fra Agenda 21 plan 2004-2007. Teknik- og Miljøforvaltningen har i forbindelse med budget 2008, budgetønsker på i alt 155,4. mio. kr., der udspringer af Agenda 21- plan 2008-2011. Derudover er der indsatser for 19,5 mio. kr., som ikke pt. indgår i budgetforslag 2008.

De ufinansierede indsatser i Agenda 21- plan 2008-2011 fremgår nedenfor:

	2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)	I alt i alle årene (i 1000kr.)
Indsatser som TMF har lavet budget-ønsker på (incl. ufinansierede indsatser fra A-21 plan 2004-2007)¹	40.500	36.500	39.200	39.200	155.400

¹ Budgetønskerne omfatter: Lokalt miljøarbejde, etablering af badeanlæg ved Svanemøllebugten, tiltag overfor støj, åbning af rørlagte åer, genopretning af de ferske recipienter og fremme af mulighed af fiskeri. De tre sidste indsatser er alle ufinansierede indsatser fra Agenda 21 plan 2004-2007. Derudover mangler der yderligere en ekstrabevilling på 4 mio. kr. til målet om 75 % økologi i kommunens køkkener og kantiner. Der er ikke lavet budgetønske for dette da midlerne først skal bruges i 2010-2011.

Indsatser som ikke pt. er omfattet af budgetønsker for 2008²	8.600	7.100	1.900	1.900	19.500
Beløb i alt	48.100	45.100	41.100	41.100	174.900

INDSATSER, HVOR TMF HAR SPILLET BUDGETØNSKER IND I FORBINDELSE MED BUDGET 2008:

TILTAG PÅ VANDOMRÅDERNE

I forbindelse med Agenda 21 plan 2004-2007 er der en række aktiviteter indenfor vandområdet, der stadig ikke er fundet finansiering. Det drejer sig om forbedring af sedimentkvaliteten i havnen, genopretning af de ferske recipienter og åbning af rørlagte åer.

Åbning af rørlagte åer

Åbning/frilægning af en eller flere rørlagte vandløbsstrækninger.

Forslaget indebærer frilægning - dvs. genetablering af et frit og tilgængeligt vandspejl - af delstrækninger af 1) Grøndals Å (1500m), 2) Lygte Å (1200m) og/ eller 3) Ladegårds Å (1000 m). Åerne er i dag rørlagte i hele deres længde på ca. 10 km. De berørte delstrækninger har en samlet længde på ca. 3,7 km. De er hovedsagelig udvalgt, fordi de ligger i parkområder og kan åbnes uden umiddelbare konsekvenser for trafik og beboelsesforhold. Dette gælder dog ikke Ladegårds Å.

Indsatsen er vigtig, fordi vand i byen er populært som rekreativt element og åbning af åerne vil give mere natur og biologisk diversitet til byen. Indsatsen opfylder derfor også Agenda 21-planens målsætning i forbindelse med frilægning af rørlagte åer, der forventes udført inden år 2015.

Der er i 2006-2007 afsat 1,5 mio. kr. til udarbejdelse af en analyse, af hvilke dele af de rørlagte vandløb, som det ud fra rekreative og miljømæssige samt økonomiske hensyn, er mest hensigtsmæssige at åbne. Ved analysen af Grøndals Å vil muligheden belyses for at åbne åen med vestlig vandretning (mod Damhussø/ Harrestrup Å) i stedet for østlig, som den er i dag. Fordelene herved er flere

² Indsatser, som ikke pt. er omfattet af budget 2008 er : involvering af borgere og virksomheder op til klimatopmøde i 2009, udvidelse af driftsbevilling til Miljøtjenesten, etablering af Bylandbrug, information om økologi til københavnere og ”dobbelt op på bedre cykelforhold”

(historisk set er det endog den oprindelige flowretning), men ikke mindst vil det kunne reducere mængden af vand, der fortsat skal ledes i kloak ved Lersøgrøften. Da denne udledning til kloak koster Københavns Kommune 4,2 mio. om året, kan projektgennemførelsen spare Københavns Kommune for en årlig driftsudgift på flere millioner. Grunden til besparelsen er, at vandet kan ledes tilbage til Harrestrup Å, hvor meget af det kommer fra, og som i øvrigt mangler vand store dele af året.

Det skal bemærkes, at åbningen af strækningerne 1, 2 og 3 kan opfattes som delprojekter, der hver især kan gennemføres uafhængigt af de andre.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
13.000 (anlæg)	5000 (anlæg)	8600 (anlæg)	8600 (anlæg)

Genopretning af de ferske recipienter

Genopretning af nordlige vandområder Fæstningskanalen, Utterslev Mose, Nordkanalen, Søborghus Rende og Emdrup Sø:

I 2004 vedtog Borgerrepræsentationen ”Vandområdeplan for Fæstningskanalen, Utterslev Mose, Nordkanalen, Søborghus Rende og Emdrup Sø”. I denne indgår der en handlingsplan for genopretning af fysiske, kemiske og biologiske forhold i vandløb og søer. Projektomkostningerne i denne handlingsplan er anslået til i alt ca. 62 mio. kr. Derudover indebærer planen reduktioner i udledninger af spildevand.

Vandområdeplanens projekter har til formål at forbedre og sikre de store naturmæssige og rekreative interesser knyttet til de nordlige vandområder. Endvidere skal de sikre, at vandet, som løber ud af Emdrup Sø og videre til De Indre Søer, også fremover vil have en tilfredstillende kvalitet, såfremt at det nuværende Actiflo renseanlæg tages ud af drift. Ellers kan De Indre Søer ikke opretholde den gode tilstand, de har opnået efter deres genopretning.

Ikke mindst skal Københavns Kommune i henhold til lov om miljømål ("Vandrammedirektivet") sikre, at miljømålene for vandområderne er opfyldte senest i 2015.

Kommunen har i sin spildevandsplan 2004 afsat de nødvendige midler til reduktion af spildevandsudledninger til de nordlige vandområder. Disse tiltag bliver i henhold til lov om betalingsregler for spildevandsanlæg finansieret over vandafledningsafgifterne. Der er således fuld dækning for disse udgifter i det kommunale budget.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
7000 (anlæg)	5000 (anlæg)	8600 (anlæg)	8600 (anlæg)

Fremme af mulighed for fiskeri

Hvis fiskeriet i Københavns havn skal frigives fuldstændigt, er det nødvendigt med en indsats overfor det forurenede sediment i havnen, der er årsag til problemerne med kviksølv.

Oprensning af sediment i Københavns havn vil forbedre miljøkvaliteten i havnen så det fulde rekreative potentiale af havnen kan udnyttes. Gennemførelse af oprensningen vil betyde, at den nuværende kraftige påvirkning af fisk i og udenfor havnen fra miljøfremmede stoffer i sedimentet vil ophøre. Selve oprensningen af sedimentet afventer en beslutning om en evt. havnetunnel.

Inden oprensningen kan iværksættes, skal der foretages undersøgelse af hvordan sedimentet transporteres rundt i havnen, hvor det forurenede sediment er lokaliseret, hvordan en oprensning kan foretages uden at ødelægge de forbedringer der er sket i havnen mv.

En del af forundersøgelserne kan foretages allerede nu, mens f.eks. kortlægningen af sedimentet først skal foretages umiddelbart før en oprensning. Undersøgelserne udføres i en periode på ca. 2-3 år. Det er vigtigt, at så stor en del af forundersøgelserne foretages så hurtigt som muligt, da flere af undersøgelserne er tidskrævende og ikke vil kunne forceres i forhold til tidsplanen for etablering af en havnetunnel

Økonomi (anlæg):

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
500 (anlæg)	1500 (anlæg)	0	0

TILTAG OVERFOR STØJ

Vejtrafikstøj er den mest dominerende støjkilde i København og ca. 40.000 boliger er belastet med uacceptabel støj over 65 dB, heraf er ca. 5.000 boliger belastet med mere end 70 dB. Støj kan være decideret sundhedsskadelig og kan give problemer som søvnløshed, stress og forhøjet blodtryk samt på sigt øge risikoen for hjertesygdomme.

Kommunen forebygger så vidt det er muligt støjgener ved nybyggeri af boliger og børneinstitutioner mv. For at kunne leve op til kommunens målsætning om at reducere støjniveauet ved støjfølsomme funktioner, er det nødvendigt med en indsats overfor eksisterende boliger og børneinstitutioner der er særligt støjramte.

Miljøministeriets bekendtgørelse om støjkortlægning og udarbejdelse af handlingsplaner udstikker krav om, at Københavns Kommune skal udarbejde handlingsplaner for at forebygge og reducere ekstern støj. Handlingsplanen skal foreligge medio 2008. Herudover har TMU besluttet, at der skal udarbejdes en særskilt handlingsplan for reduktion af støj ved daginstitutioner og skoler senest i september 2008.

For at reducere støjgenerne for de mest udsatte borgere og børneinstitutioner er det nødvendigt at gennemføre tiltag som støjisolering, afskærmning, trafiksaneringer mv.

Et element i en støjhandlingsplan er derfor oprettelse af en støjpulje, som eksempelvis ville kunne yde tilskud til følgende aktiviteter:

- Tilskud til reduktion af støj ved og i boliger, herunder dannelse af støjpartnerskaber mellem kommunen og private
- Støjreduktion ved daginstitutioner, skoler mv. – i lighed med ordningen om jordoprensning af daginstitutioner
- Udarbejdelse af lokale støjhandlingsplaner – i lighed med Folehaveplanen – lokal forankring af støjindsatsen, herunder hvad kan den støjplagede boligforening, borger eller institution gøre ved støjen?

Det forventes at forslaget vil kunne afhjælpe støjgenerne ved de 10-15 mest udsatte daginstitutioner og skoler samt for ca. 1.000-1.500 boliger. I 2008 skydes en indsats i gang for børneinstitutionerne. De efterfølgende 2009-2011 offentliggøres en puljeordning hvor boligforeninger mv. kan søge tilskud om støjisolering, afskærmning mv. Forvaltningen målretter samtidig henvendelser til støjplagede boliger, institutioner mv.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
5000 (anlæg)	10.000 (anlæg)	10.000 (anlæg)	10.000 (anlæg)

ETABLERING AF BADEANLÆG VED SVANEMØLLEBUGTEN

Iflg. BR beslutning af 15/12 2005 (BHR 777/05) har Forvaltningen gennemført tekniske undersøgelser med henblik på at etablere et badested i Svanemøllebugten. Med udgangspunkt i disse forundersøgelser er der udviklet 2 ideer hertil. Det forslag, som Forvaltningen finder hensigtsmæssigt at gennemføre er et fleksibelt badeanlæg, som evt. senere kan flyttes, hvis det bliver nødvendigt (evt. på grund af Nordhavnsvejen). Anlægget kan så enten indgå i et nyt og udbygget anlæg eller flyttes til en anden lokation, hvis man vælger at ændre badestedet i Svanemølle bugten fuldstændigt.

Der er ikke reserveret midler hertil på Vej & Parks Investeringsplan, men det foreslås, at det indgår i budgettet for 2008 med 5 mio. kr. i hver af årene 2008-2009.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
5000 (anlæg)	5000 (anlæg)	1500 (drift)	1500 (drift)

LOKALT MILJØARBEJDE

Teknik- og Miljøudvalget drøftede på budgetseminaret den 28. marts 2007 og udvalgsmøde den 11. april 2007, hvordan det lokale miljøarbejde kan støttes fremover. Teknik- og Miljøforvaltningen har på den baggrund udarbejdet to forslag til, hvordan Agenda 21 centre og lokaludvalg kan samarbejde om lokalt miljøarbejde: Model 1, hvor støtten tildeles Agenda 21 centre med et formaliseret samarbejde med lokaludvalgene, og model 2, hvor lokaludvalgene får midler til at iværksætte aktiviteter gennem Agenda 21 centrene. For begge modeller gælder det, at Agenda 21 centrene fortsætter som selvstændige juridiske enheder, der fortsat kan søge ekstern finansiering.

Herudover har forvaltningen udarbejdet et forslag til nye dækningsområder for Agenda 21 centrene, så de dækker alle ti bydele indenfor en økonomisk ramme på 10 mio. kr. pr. år og med forslag til etablering af et nyt Agenda 21 center i Vanløse.

Økonomi (drift):

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
10.000	10.000	10.000	10.000

Fastholdelse og fremme af økologiindsats fra 2010-2011

I efteråret 2006 bevilligede Borgerrepræsentationen penge til, at Dogme Økologi Projektet i Center for Miljø kan køre videre de næste tre år. Der er afsat 5 mio. kr. om året i 2007-2009. De bevilgede 3 x 5 mio. i budgetaftalen i 2007-2009 forventes at bringe økologiprocenten op på ca. 60 med udgangen af 2009.

Erfaringerne har vist, at der alt efter køkkenets størrelse går 1-3 år fra et omlægningsprojekt er startet, til resultaterne viser sig i form af 75% økologi. Typisk starter et omlægningsforløb med en kortlægning og analyse af den eksisterende kost, dernæst sendes køkkenpersonalet og andre personalegrupper på kursus, der resulterer i en form for handlingsplan, for hvordan hver enkelt køkken kan gå hjem og lægge om til økologi dvs. hvilke varegrupper omlægges til økologi, i hvilken rækkefølge, og hvordan finansieres hver enkelt skridt ved ændringer i fx indkøb, menuplanlægning og produktion. Omlægningsforløbet afsluttes med individuel rådgivning i de enkelte køkkener, så der gives hjælp til de specifikke barrierer køkkenpersonalet møder.

Det betyder, at det endelige resultat først kan forventes et par år efter, at pengene til omlægningsprojekter er blevet brugt. De par år bruges til forandringer med større eller mindre skridt frem mod målet om 75 %. Den indsats der er behov for i denne implementeringsperiode efter omlægningsprojektet, kan bestå i tilbud om yderligere individuel rådgivning, opfølgingskurser for nyt personale, foredrag, netværksgrupper, nyhedsbreve og aktiviteter, der fastholder opmærksomheden på økologien og inspirerer til at fortsætte de små skridt.

Økonomi (drift):

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
0	0	2000	2000

UFINANSIREDE INDSATSER, HVOR TMF IKKE PT HAR SPILLET BUDGETØNSKER IND I FORBINDELSE MED BUDGET 2008:

Folkeliggørelse og inddragelse af borgere og virksomheder som optakt til ”Klimatopmøde 2009”

Formålet er at gøre borgere og virksomheder i København opmærksom på betydningen af bl.a. reducere energiforbruget og dermed klimapåvirkningerne og give dem konkrete handlemuligheder for at gøre en konkret indsats. Der lægges i indsatsen vægt på klar og synlig formidling, som vil give borgere og virksomheder et incitament, også økonomisk til at medvirke til at sænke deres CO2 udslip.

Teknik- og Miljøforvaltningens indsats skal tilrettelægges i partnerskab med lokale energiaktører, i sammenhæng med det lokale miljøarbejde og det øvrige arbejde kommunen allerede i dag foretager sig på klimaområdet som f.eks. Energi- og Vandværkstedet og energiprojekter i Valby. Målet er at flytte klimakampen ind i stuerne og ud på gaden – at gøre den nærværende.

Indsatsen kan bestå af aktiviteter som fx:

- Uddannelse af energidetektiver i folkeskoleklasser og/eller universitetsstuderende
- Nyt grønt system for boligforeninger (som afløser for Boligselskabernes Grøn Diplomordning) med fokus på energiforbrug og evt. energikonkurrencer mellem boligforeninger.
- Samarbejde med gymnasieelever med studieopgaver om københavnere og klimapåvirkning, hvor københavnere opsøges, interviewes og informeres
- Information og demonstrationseksempler om boligens energiforbrug i områdeløft fx passivhuse i form af tagboliger og andre synlige projekter.
- Opstilling af barometer, der synliggør Københavns indsats for at reducere CO2-udslip med nedtælling til klima-topmødet.
- Samtænke klimaarbejdet med KK's indsats på transportområdet.
- Samtænke klimaområdet med affaldsområdet og økologiske produkter mv., hvor energiforbruget også spiller ind.
- Medvirke og/eller bidrage til konkrete projekter i samarbejde med lokaludvalgene og de lokale Agenda 21 centre, som synliggøre bydelens klimapåvirkning og handlemuligheder eksempelvis gennem en klimakonkurrence.
- Eksisterende undervisnings- og formidlingsaktiviteter for børn og ungen i TMF og BUF- regi tilpasses og tilbydes den internationale målgruppe.
- Der udvikles en række nye aktiviteter og materialer til børn og unge om klimaproblematikken samt gennemføres et stort fællesarrangement i Fælledparken hvor københavnske børn opfører teater, drama og musik med klima som fællesnævner.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
4000 (drift)	4000 (drift)	0	0

Formidling af økologi til københavnske borgere

Indsatsen skal fremme økologiske fødevarer - både i borgernes forbrug og butikkernes udbud af hensyn til sundhed og miljø. Det skal ses i sammenhæng med kommunens indsats for at indføre 75% økologisk mad i de kommunale køkkener og kantiner.

Madspild udgør en stor del af husholdningernes miljøbelastning, og indsatsen for fremme af økologiske fødevarer bør kobles med at undgå madspild.

Effekten kan måles ved surveys fx ved inddragelse af borgerpanelet.

Generelt set må en forøgelse af indkøb af økologiske varer forventes at have positiv indflydelse på københavnernes sundhed. Ved at aftage økologiske fødevarer fremmes det økologiske landbrug, hvilket er til gavn for miljøet.

Indsatsen kan bestå af:

- Web-baseret værktøj til planlægning af indkøb og menuer, undgå madspild: "Hvor mange penge bruger du på mad? Sådan får du råd til økologisk mad".
- Kogebog om økologi og restemad.
- Konkurrence: "Hvor økologisk er du?", web-baseret målemodel for økologi og miljøhensyn i husholdningen, evt. i samarbejde med andre aktører (Experimentarium mfl.).
- Survey: "Så meget køber københavnernes økologisk"
- Opdateret oversigt "Hvor kan du købe økologisk i København?" opdelt i bydele, fødevaregrupper, butikstyper (supermarked, slagter, bager, ostehandel, fiskehandel, smørrebrødsforretning, take-away, café, restaurant, e-handel osv.) , evt. i samarbejde med andre aktører (fx Ecomap).
- Vejledning til forretninger om anprisning af økologi og håndtering af lovkrav.
- Undersøgelse af muligheder for etablering af økologiske torvedage.

Økonomi (drift):

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
500 (drift)	500 (drift)	0	0

Dobbelt op på bedre cykelforhold

For at vi med rette kan kalde os Verdens bedste cykelby, skal der investeres yderligere i cyklisterne. Derfor ønsker vi at fordoble de 75 mio. kroner, (2007-2009) der er allerede er afsat, så vi kommer op på ialt 150 mio. kroner til forbedringer af cykelforholdene i København.

Center for trafik beder københavnere om hjælp til, hvordan de får 75 mio. kroner kan gøre byen endnu tryggere og endnu bedre at cykle i. Til efteråret 2007 inviterer Teknik og Miljøforvaltningen til to workshops, hvor forvaltningen vil lytte til københavnernes ideer og forslag til, hvordan kommunen og borgerne sammen kan gøre København til verdens bedste cykelby.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
25.000	25.000	25.000	

Miljøtjenesten

Der ønskes en udvidelse af Miljøtjenestens budget med ca. 1,5 mio. kr., således at der fremover kan ske en bedre udnyttelse af de fysiske rammer og kapacitet i Miljøtjenestens tre værksteder: Vand- og Energiværkstedet, Kløvermarkens naturlegeplads, Øresundsmiljøskolen.

Det nuværende basisdriftsbudget udgør ca. 3 mio. kr. årligt. Der søges om en udvidelse på i alt 1,5 mio. kr. årligt.

Formålet med udvidelsen er at give flere børn og unge i Københavns Kommune en mulighed for at besøge og benytte Miljøtjenestens nuværende aktiviteter. Miljøtjenestens (og Agenda 21- planens) mål er at give børn og unge i København en viden og forståelse for at værne om vores ressourcer og miljø som helhed samt få en ny generation af miljøbevidste borgere i København.

Budgetudvidelsen skal sikre en bedre udnyttelse af de eksisterende fysiske aktiviteter på Miljøtjenestens tre værksteder. Med det nuværende driftsbudget udnyttes kun 30-40 % af kapaciteten svarende til en børnedeltagelse på 23.000 børne/-elev dage om året og en totaldeltagelse på ca. 30.000 (incl. familieaktiviteter). Gennem yderligere ansættelse af personale vil børnedeltagelsen i de tre værksteder kunne øges til omkring 60.000 om året.

Udvidelsen af driftsbudgettet med 1.5 mio. kr. pr. år foreslås fordelt som følgende:

Til udvidelse af kapaciteten på de tre værksteder 1 mio. kr., svarende til ca. 3 årsværk. 0,5 mio. kr.

Til at igangsætte nye aktiviteter ca. 0,5 mio. kr. til projekter som f.eks. legeplads med fokus på trafik og affaldshåndtering eller et projekt med fokus på klima, bæredygtighed og miljørigtig adfærd hos børn og unge.

Evalueringerne af Miljøtjenesten er meget positive, og indsatsen bibringer skoleeleverne en god forståelse for miljø- og energisammenhænge i hverdagen.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
1500 (drift)	1500 (drift)	1500 (drift)	1500 (drift)

Projekt om bylandbrug

Budgetforslaget går ud på at etablere og igangsætte et "bylandbrug" ved Kalvebod Naturskole på Vestamager. Bylandbruget vil omfatte et areal på ca. 2000 m² inddelt i et antal haver som dyrkes med basis i økologiske principper samt 1-3 udendørs køkkener, hvorfra der laves mad i samarbejde med en kok og med udgangspunkt i egne dyrkede grønsager og kød fra de økologiske køer i området. Etablering og igangsætning af projektet anslås til ca. 800.000 kr. Den efterfølgende drift anslås til ca. 3-400.000 kr. årligt.

Formålet med bylandbruget er at give børn og unge i København indsigt i principper for økologisk landbrug samt viden og handlekompetancer i forhold til natur og produktion af sunde måltider. En naturlig målgruppe for projektet er skolebørn fra 4 – 7 klasse, men andre målgrupper som fritids- og klubbørn, børnehaver og integrationsprojekter bør overvejes. Erfaringer fra andre lignende haveprojekter viser, at det er vigtigt for forståelsen, at man er med i proces og tilblivelse, og at der er en fornødne hjælp og

vejledning til dyrkning af afgrøder og madlavning. Desuden er det af hensyn til forankringen af viden vigtigt med forberedelse både før og efter et besøg.

Bylandbruget etableres i første omgang som et pilotprojekt bestående af 8-12 haver samt 1-3 udekøkkener. Der ansættes en gartner til at sikre kvaliteten, og at alt ikke går til i ukrudt og manglende pleje. Når haverne sættes i drift igangsættes et forløb bestående af ca. 8 besøg pr. klasse eller fritidshjem fordelt over en periode fra april til oktober. Hvert besøg indledes med fortællinger om økologisk produktion og råvarer. Der laves mad med basis i egne producerede råvarer sammen med en kok. Hvert besøg forberedes i skolen og bearbejdes efterfølgende med materiale udviklet til formålet. Forløbet med 8 besøg kan evt. kobles på andre naturaktiviteter som foregår i området. Haveprojektet har mange snitflader til andre skolefagområder som natur- og teknik, hjemmekundskab m.m.

Bylandbruget kan med fordel etableres ved Kalvebod Naturskole på Vestamager, som i forvejen rummer forskellige naturaktiviteter, og hvor der kan være mulighed for at benytte eksisterende faciliteter i form af bygninger m.m.

Økonomi:

2008 (i 1000 kr.)	2009 (i 1000 kr.)	2010 (i 1000 kr.)	2011 (i 1000 kr.)
600 (anlæg)	600 (anlæg)	400 (drift)	400 (drift)

Liste over indsatser i Agenda 21 plan 2008-2011, der er finansieret inden for TMF egen ramme. Indsatser (mål og aktiviteter) der ikke er på denne liste forventes finansieret indenfor de enkeltes forvaltningers egen ramme.

Indsats	2008 (i 1000 kr)	2009 (i 1000 kr)	2010 (i 1000 kr)	2011 (i 1000 kr)	Drift/ anlæg	Status
Bæredygtig byudvikling						
Udarbejdelse af strategi for biologisk mangfoldighed	-	-	-	-	Drift	Klares inden for TMF's egen ramme (Center for Park og Natur)
Projekt om tilpasning til	½	-	-	-	Drift	Klares inden for

klimaændringer i København	årsværk-					TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Udvikling af koncept for bæredygtige ombygnings- og renoveringsprojekter	-	-	-	-	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Bydesign)
Ressource og forbrug						
Tre forskellige kemiltag overfor borgere og virksomheder	-	-	-	-	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Indsats overfor virksomheders og borgernes vandforbrug	-	-	-	-	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Indsats vedrørende sekundavand	-	-	-	-	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
TMF etablerer min. to nye kvartermiljøstationer	-	-	-	-	Anlæg	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Konkrete affaldsindsamlingsprojekter i Ørestaden	-	-	-	-	Anlæg	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Miljø- og sundhed						
Diverse trafikforsøg kampagner mv.						Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø og Center for Trafik)
Etablering af grønne ruter	750	750	0	0	Anlæg	8 af 9 bydele er finansieret – resten klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Park og Natur)
Projekt om støj's betydning for	300	450				Klares indenfor TMF's

brugen af byens parker og grønne områder						egen ramme
Forankring						
Miljønetværk for virksomheder		1000	1000	1000	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Diverse indsatser andre indsatser overfor etniske københavnere(klorinkampagne, materiale til sprogundervisning)	50	50			Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Udvikling af hjemmeside a la footprint					Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme
Miljøformidlerprojekt i mindst et udsat boligområde	500	500			Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Undervisningstilbud til sundhedsplejersker om kemi	200 + ½ årsværk	200 + ½ årsværk	-	-	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Fej for egen dør						
Diverse miljøledelsesaktiviteter	1 årsværk	1 årsværk	1 årsværk	1 årsværk	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for Miljø)
Forbedret indsats mht synlighed af KK's miljøarbejde overfor ansatte i KK	300	300	300	300	Drift	Klares indenfor TMF's ramme dog skal alle forvaltninger bidrage med timer via deres miljørådgivere (Center for Miljø)
Energisparekampagne en gang årligt	-	-	-	-	Drift	Klares indenfor TMF's egen ramme (Center for miljø)

